

MATEU PUJADAS ESTRANY. PRIMER BATLE DE LA II REPÚBLICA I EMPRESARI SABATER

M. MAGDALENA PAYERAS CAPELLÀ
ANTÒNIA LLOBERA TORRENS

INTRODUCCIÓ

El passat estiu, dia 7 de juliol de 2009, a Inca es va inaugurar un carrer amb el nom de Mateu Pujadas Estrany. La banderola del carrer el presenta com a batle i sabater.

Es reconeixia així la persona de Mateu Pujadas, més de 70 anys després de la seva mort. Aquest escrit vol donar a conèixer, encara que de forma breu, la vida d'aquesta persona que va ser polític republicà, batle d'Inca i pioner en la modernització de la fabricació de sabates a Inca.

Mateu Pujadas va viure en una època de canvis: primer la monarquia, on va ser regidor, l'adveniment de la República en la seva maduresa i l'esclat de la Guerra Civil poc abans de la seva mort. La societat republicana

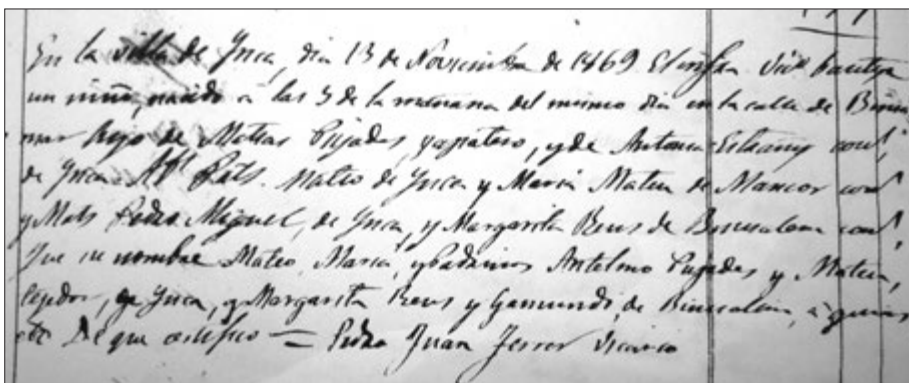

Detall de la banderola del carrer dedicat a Mateu Pujadas

en la qual va viure la cultura fou un valor molt considerat, un dels principals objectius era culturitzar la població i eliminar l'analfabetisme. Hi havia una nova mentalitat oberta i moderna, una preocupació per millorar la sanitat, la política escolar i d'esports en un temps en què l'economia a Inca es basava principalment en l'agricultura i la manufactura dels teixits i de la sabata.

VIDA I FAMÍLIA

Mateu Pujadas va néixer a Inca a les cinc de la matinada del dia 13 de novembre de 1869 al carrer de Biniamar, en una família coneguda com Can Morey. Fill de Macià Pujadas Mateu, sabater i Antònia Estrany Reus, d'Inca; nét de Mateu Pujadas, d'Inca, Maria Mateu, de Mancor, Pere Miquel Estrany, d'Inca i Margalida Reus, de Binissalem. Va ser batejat el mateix dia, i foren padrins de fons Altelm Pujadas Mateu, d'Inca, i Margalida Reus i Gamundí, de Binissalem.

Certificat de baptisme

Va tenir un germà, Macià, que també va ser sabater i va tenir la seva pròpia fabrica de calçat, i dues germanes, Maria i Margalida. Maria Pujadas es va casar amb en Joan Verd de sa Pobla, mentre que Margalida es casà amb Josep Llabrés i va anar a viure a Mataró.

Es va iniciar com a sabater treballant a la fàbrica del seu pare, Macià Pujadas. Mestre Macià va iniciar la nissaga de sabaters l'any 1866 amb un taller de sabates totalment artesà. Es va casar el dia vint-i-cinc de gener de 1894, als vint-i-quatre anys, amb Joana Aina Ferrer Torrens, cosidora, de vint-i-dos anys, i va anar a viure al número 78 del carrer d'Antoni Fluxà. Mateu i Joana varen tenir tres filles: Antònia, Magdalena i Joana.

NOS, D. ENRIQUE REIG Y CASANOVA,

PRESBITERO, DOCTOR EN DERECHO CIVIL Y CANÓNICO, ABOGADO DE LOS TRIBUNALES DEL REINO, PROMISOR Y VICARIO GENERAL POR EL EXCMO. É ILMO. SR. DR. D. JACINTO MARÍA CERVERA Y CERVERA, POR LA GRACIA DE DIOS Y DE LA SANTA SEDE APOSTÓLICA, OBISPO DE MALLORCA, ETC., ETC.

El Reverendo Párrroco de Inca

DECLARAMOS: Que por parte de esta Jurisdicción eclesiástica ordinaria no se ofrece obstáculo alguno para que, recibido el Sacramento de la Penitencia, dispuesta y en seguida celebré, según los ritos y ceremonias de nuestra Santa Madre la Iglesia, administrándose en el acto la Santa Comunión, a *Mateu Rijadas y Estrany, capotero, de edad de veinte y cuatro años, hijo legítimo de Mateu Rijadas y Mateu y Antonia Estrany y Rey con Juana Ana Jover y Bover, casados, de edad de veint y tres años, hija legítima de Juan Jover y Antonia, difunta y ellegidiana Bover y Justella ambos casados entre sí, vecinos de un parrupia, como sus respectivos padres naturales de la misma, ambos a que a sus del actual obediencia ante D. Pablo Jover, capotero ordinario de este distrito, el conyuge y el conyuge futuro. Li. parruc y la conyuges a unirse entre nosotros, y*

por cuanto, practicadas las competentes diligencias, no ha resultado impedimento que pueda retardar la celebración del matrimonio, cuyas amonestaciones terminaron el día del actual, habiéndose por tanto cumplido con ellas.

Dada en Palma y Curia eclesiástica ordinaria de la diócesis de Mallorca a los veinte y cinco de Enero de mil ochocientos noventa y cuatro

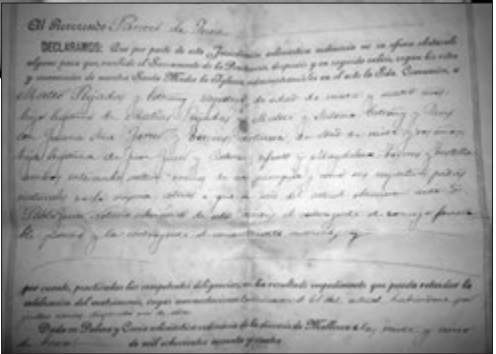
DR. ENRIQUE REIG, V. G.

DERECHOS DE CURIA 10/24

Reg.º lib.º 22 fol.º 118

Certificat matrimonial i detall del mateix document

Dona, filles i nés de mateu pujadas

Entre les seves aficions es trobaven la lectura i la música (tocava la corneta), aficions que es varen veure reflectides en les seves actuacions com a batle. En l'aspecte religiós, no es pot afirmar que Mateu Pujadas fos catòlic practicant. No anava a missa, però a casa seva es respectaven les tradicions catòliques, es resava a la taula, es passava el rosari als dematins i es llegia la Bíblia. Va formar part del grup dels primers estiuejants a Es Barcarès, a principi del segle XX (devers 1921).

Mateu Pujadas i la seva dona a la seva casa a Es Barcarès.

La tradició inquera d'estiuejar en aquest indret es va iniciar amb Mateu Pujadas i altres inquers com Jeroni Pujadas (Can Massot) o Ramon Llabrés. Simultàniament, hi arribaren alguns poblers com Julià Tugores (Ca ses Julianes). La casa de Mateu Pujadas en es Barcarès encara es conserva, sotmesa a petits canvis al llarg del seu quasi segle d'existència.

Mateu Pujadas va morir a casa seva a les dues i quart de l'horabaixa del 13 de desembre de 1937, a l'edat de seixanta-vuit anys.

A catze de Diciembre de mil novecientos treinta y siete
 el infrascrito Párrico de Inca, Obispado de Mallorca, Provincia de Baleares,
 mandé dar sepultura eclesiástica al cadáver de D. Mateu Pujadas Triang
 de sesenta y ocho años de edad, casado con D.
 Juana Ferrer Ferrer natural de Inca e hij
 de D. Matias y de D.ª Antonia
 Falleció el día de ayer en la casa nu
 mero 78 de la calle de Antonio Fluxà a las do
 y quince minutos de la tarde Recibió los Sacramentos
 de Matrimonio y Extremaunción que le administró el Rdo.
 D. Miguel Llinas y Mateu, Vicario de esta Parroquia,
 y otorgó testamento ante el Notario de D.
 Y por ser así lo firmó.
 Francisco Ferrer, la 1930

Certificat de defunció

ACTIVITAT POLÍTICA

3.1. Primers contactes amb la política

Els primers contactes de Mateu Pujadas amb la política es produeixen a principi del segle XX. Durant l'època de la Restauració, amb la monarquia d'Alfons XIII, els partits conservador i liberal formaven les alternatives polítiques.

Mateu Pujadas va ser regidor en dos consistoris. Els anys 1905 i 1906 va formar part del consistori del qual era batle Jaume Armengol Pascual, mentre que els anys 1907 i 1908 va ser regidor amb el batle Joan Alzina Llobera.

El 28 de maig de 1930 es fundà a Inca el partit polític Unió Republicana Federal. El seu primer president fou Mateu Pujadas.

3.2. Proclamació de la República

Es convocaren eleccions municipals per al 12 d'abril de 1931, determinants per a l'adveniment de la República, després de la dimissió prèvia d'Alfons XIII, qui el 6 d'abril va emprendre viatge cap a Marsella. A Inca, diverses formacions concorregueren a les eleccions, entre elles el Partit Conservador, el Partit Lliberal, Conjunció Regionalista, Partit Reformista i el Front Únic Antimonàrquic. A Inca el Front era representat per la Unió Republicana Federal, del qual Mateu Pujadas era el president, i pel qual també es presentaven Antoni Mateu Ferrer, Sebastià Serra Miralles, Pere Capó Cantallops, Bernat Rubert Ferrer i Marc Ferragut Fluxà. A Inca el Front Únic Antimonàrquic no va guanyar les eleccions, mentre que a les principals ciutats de l'Estat els republicans foren els vencedors.

El 14 d'abril es va conèixer la victòria de les forces republicanes. Francesc Julià va nomenar Antoni Mateu i Ferrer president del Comitè Republicà Federal d'Inca i a les 18.15 h del mateix dia els membres del Comitè Republicà Federal sortiren al balcó, on s'hissà la bandera republicana. L'horabaixa del 15 d'abril de 1931, Joan Truyol Llobera, conservador, va lliurar la vara de batle a Mateu Pujadas, nomenat batle provisional. El mateix dia Unió Republicana Federal l'elegeix com a president del partit.

Comitè republicà d'Inca

A les sis de l'horabaixa de dia 16 d'abril el batle Joan Truyol va fer lliurament de la clau de la caixa municipal a Mateu Pujadas. Se'n va fer arqueig extraordinari i es va signar en el llibre corresponent, per la qual cosa Mateu Pujadas va prendre possessió de la batlia de la ciutat, segons acta aixecada pel notari Valentí Salas Medrano.

Els esdeveniments d'aquells dies eren recordats per Mateu Pujadas de la següent manera:

“Recordaré fins a la mort aquells moments. Jo sempre havia cregut en un proper adveniment de la república, però la seva rapidesa me va deixar admirat, Quina emoció! Estava treballant a casa meva quan me va arribar la primera notícia. Immediatament vaig rebre notícies particulars del Centre Republicà de Palma i després l'ordre oficial de proclamar la República a Inca i encarregar-me de la Comissió Gestora.”

Les dretes inquieres impugnaren les eleccions i se'n varen convocar de noves per al dia 31 de maig. El 20 d'abril es constituí la Comissió Gestora Municipal, d'acord amb les ordres del Govern civil, integrada per Mateu Pujadas com a president i Pere Pau Capó Cantallops i Antoni Mateu Ferrer com a vocals.

En la sessió extraordinària de dia 21 d'abril, a les 12 del migdia, es varen reunir els regidors i els membres de la Comissió Gestora. Es va fer la lectura de l'ofici del governador civil i la Comissió Gestora va prendre possessió al temps que els

regidors de l'anterior ajuntament es retiraven. Per unanimitat es va elegir Mateu Pujadas president de la Comissió Gestora. Entre els acords presos aquell dia es troben: sotmetre a informe de la Comissió Sanitària municipal tots els plànols d'obres, exigir major netedat en els llocs de venda de carn, fer anàlisis periòdiques de llet i gelats, pagar un sou a un professor de belles arts, modificar els escuts per eliminar l'emblema real, construir una claveguera per treure les aigües brutes del nou quarter. Es va procedir a canviar els emblemes de la ciutat, i la primera bandera republicana es va fer brodar per les monges de la Caritat.

Comissió gestora

Mateu Pujadas es presentà com a candidat pel districte primer a les eleccions del 31 de maig, representant la Unió Republicana Federal, partit que comptava amb el suport del governador civil Francesc Carreras. Durant la campanya electoral, el governador fou acompanyat pel batle Mateu Pujadas i els membres de la Comissió Gestora. Unió Republicana

Federal va guanyar les eleccions per majoria absoluta als tres districtes, en concret tretze regidors enfront dels quatre del partit republicà de centre.

Una vegada proclamada la República, el pare Cerdà de Sant Francesc va visitar Mateu Pujadas a casa seva, on van tenir una conversa a l'entrada de la casa. Allà, asseguts al costat del rellotge el pare Cerdà li va demanar si considerava oportú que s'avisàs els pares dels alumnes i es desallotjàs l'internat, davant de la possibilitat d'un atac per part dels republicans. La resposta de Mateu Pujadas va ser que deixàs les coses com estaven, que ell responia de la seguretat dels alumnes. Qualificat com a lliurepensador, ideològicament Mateu Pujadas es declarava simpatitzant de Niceto Alcalà Zamora, del qual deia admirar el seu seny, sensatesa i rectitud de consciència.

Foto del batle Mateu Pujadas, apareguda al diari La Ciudad i targeta de visita del batle.

3.3. Batlia de Mateu Pujadas

Divendres cinc de juny es constitueix la nova corporació municipal en la qual Mateu Pujadas Estrany és proclamat batle amb setze vots a favor i un en blanc. El batle s'adreça al consistori i demanà l'ajut de tots els regidors sense excepció. En aquest consistori es constituïran les comissions informatives d'hisenda, reforma, obres, festes, sanitat, cultura, llum, arbrat, mercat, camins i carrers.

En el programa de govern municipal, les àrees considerades bàsiques eres sanitat, educació i cultura. Entre les propostes que conformaren el programa polític es podien trobar les següents: subvenció dels pobres, creació d'escoles graduades, tant masculines com femenines, construir clavegueram, incorporar més il·luminació als carrers de la ciutat, trasllat de la plaça del bestiar, creació d'una banda de música municipal, canvis en la nomenclatura dels carrers...

El consistori va assolir els objectius següents: reforma de la carretera de Mancor, construcció de la carretera de la costa de Son Fuster al puig de Santa Magdalena, ampliació de la plaça del mercat, reforma del carrer de les Garroves, embelliment de la plaça de la Llibertat (actualment plaça de Mallorca), construcció de la nova plaça del Bestiar, reforma de l'escola graduada del Pes des Bessó, proposta de creació d'una biblioteca pública al costat de l'Escola d'Arts i Oficis -on es varen impartir classes de música, mecanografia...-, proposta de creació d'un institut d'ensenyament secundari, conferències per evitar l'absentisme escolar, creació de la banda municipal de música, millora de l'escorxador, secularització del cementeri, atenció de les necessitats sanitàries de la població, creació del carnatge i l'hípica, i restauració de la plaça Major amb la seva coneguda llotja de música.

Durant aquest període, Mateu Pujadas manifestà:

“Ho he abandonat tot, l'ajuntament absorbeix per complet la meua vida. No se si tenc casa, ni si tenc negocis. Pero experiment una profunda satisfacció al poder apreciar que els meus esforços no cauen en sac romput i que la meua actuació, fins ara, va donant resultats feliços. Lluny de sentir-me cansat, estic disposat a qualsevol sacrifici pel poble.”

3.4. Dimissió del càrrec de batle

El 19 de febrer de 1932 Mateu Pujadas presenta la dimissió del seu càrrec de batle per motius d'edat i de salut. En el Ple d'aquest dia el secretari llegeix la carta en la qual Mateu Pujadas expressa els motius de la seva dimissió.

El consistori amb Mateu Pujadas com a batle.

“A la corporació municipal que fins la data present he tingut l'honor de presidir: Tinc

el sentiment de comunicar-li que, donada la meua avançada edat i malmesa salut, me veig obligat a presentar la dimissió del càrrec que va tenir a bé conferir-me, al qual he dedicat tots els meus esforços i bona voluntat, corresponent així a la confiança que en la meua persona s'havia dipositat. No tinc dubte

que aquesta corporació se farà càrrec dels motius que m'indueixen a renunciar al càrrec, i que se dignarà, per tant, a acceptar la dimissió. Esper que sabrà perdonar-me els desencerts que, en contra de la meua voluntat, hagi pogut tenir en el temps que he estat al front d'aquesta batlia. Comptin tots amb el meu agraïment i, per al successiu, amb la meua modesta col·laboració per a tot allò que pugui redundar en benefici de la Nostra estimada Inca, i en bé de la república, que es España.”

Antoni Mateu digué que, atès el caràcter de la carta remesa pel batle, l'Ajuntament no havia de procedir amb lleugeresa, sinó que havia d'estudiar aquest cas en diverses reunions, per veure si l'acceptava o no. Miquel Beltran va proposar que primer de tot el consistori fes constar el seu agraïment a Mateu Pujadas, per la seva actuació honrada i sincera en benefici dels interessos d'Inca, donant-li les gràcies pels serveis oferts a la causa del poble. Antoni Mateu va manifestar estar absolutament identificat amb la proposició del Miquel Beltran i indicà que creia que tot el poble havia d'adherir-se a ella de tot cor, ja que en aquells moments transcendents tots els inquers, fos quin fos el seu color polític, havien d'estar de part de Mateu Pujadas. L'Ajuntament, per unanimitat, acordà donar les gràcies al batle per la seva actuació i manifestà que la seva dimissió no seria admesa sense ser estudiada abans. Entre el públic present es varen sentir signes d'aprovació a les paraules de Beltran i Mateu.

El 21 de febrer de 1932, a l'Assemblea del Partit Republicà Federal celebrat al seu local social amb la presidència de Bernat Rubert i amb l'assistència d'unes dues-centes persones, es va tractar la dimissió de Mateu Pujadas. Es va fer història del seu brillant full de serveis, de la seva encertada tasca en la batlia i es va apuntar la veneració que tots li professaven. Quan Mateu Pujadas va intervenir va ser rebut amb una prolongada ovació a la qual l'antic batle va respondre agraint els elogis i afegint que no havia fet més que complir amb el seu deure. Va sol·licitar que s'acceptàs la seva dimissió, sol·licitud que va ser resposta amb negatives, per la qual cosa Mateu Pujadas va haver de suplicar l'acceptació. A continuació Miquel Beltran va prendre la paraula per agrair al batle la seva encertada tasca des de l'adveniment de la República i fer diverses proposicions.

- Que Mateu Pujadas fos nomenat cap del Grup Republicà Federal i considerat el seu assessor i consultor.
- Organització, quan abans millor, d'un homenatge en honor del primer batle republicà.
- Que els representants en el consistori acordassin retolar, en el seu dia, un carrer de la ciutat amb el nom de Mateu Pujadas, en demostració d'agraïment.

3.5. 1932-1937

Mateu Pujadas fou substituït per Antoni Mateu al cap de la batlia. En el programa polític del nou batle apareix la intenció de donar continuïtat a les línies principals del programa aplicat durant la batlia de Mateu Pujadas. En aquesta època Mateu Pujadas ocupà el càrrec de síndic o regidor d'Hisenda.

El dia 26 de maig de 1933, Antoni Mateu dimití del seu càrrec de batle. En la primera votació per escollir el nou batle s'elegí de nou Mateu Pujadas Estrany, però aquest hi renuncià de nou per motius personals. El 23 de juny del 1933 s'escollí batle Miquel Beltran Planas.

El 24 d'abril de 1936 en la primera votació per triar el nou batle, Mateu Pujadas tornà a ser proposat, amb vuit vots. Per falta de quòrum es procedí a una segona volta, on Pere Pau Capó Cantallops fou proclamat batle amb set vots.

En esclatar la insurrecció militar va ser detingut i empresonat primer a Sant Domingo i després a Can Mir. Va ser sotmès a un consell de guerra, on tenint en compte la seva edat i el seu estat de salut se'l va condemnar a una pena administrativa, que va suposar la confiscació de tots els seus béns. Amb la salut i la moral deteriorades d'una forma important, morí el 1937 poc després de la seva posada en llibertat.

ACTIVITAT PROFESSIONAL

4.1. La indústria sabatera a Inca a l'època de Mateu Pujadas

El sector del calçat és un dels sectors protagonistes de la indústria illenca, i en especial a Inca, juntament amb el tèxtil i l'agroalimentari. El calçat es caracteritza per uns factors determinats que conformen i delimiten una estructura industrial flexible. El pes de les activitats industrials fou decisiu per al període que abasta des de la segona meitat del segle XIX fins a les primeres dècades del XX, del qual hi ha dades contundents que demostren que la industrialització mallorquina fou un fenomen clarament identificat.

La substitució dels propietaris de les terres pels fabricants de sabates es va produir sense traumes socials. La iniciativa personal amb anys de feina i una conjuntura favorable seran claus en el desenvolupament de la indústria de la sabata. El sistema de treball amb majoria de treballadors fora de la fàbrica era l'habitual, a tots els pobles de la comarca d'Inca hi havia sabaters que treballaven per als fabricants d'Inca.

La capital econòmica del Raiguer inicia el seu procés modernitzador després de la Primera Guerra Mundial, malgrat que a final del segle XIX ja es creassin algunes unitats de producció amb important concentració obrera.

Als sabaters de l'illa no els interessava modernitzar el sistema de producció i la raó era el baix cost de la mà d'obra. A això se li ha d'afegir un altre aspecte, el paper fonamental de les dones en determinades activitats en les quals domina de forma clara el treball a casa, generalment silenciats en les estadístiques oficials. Els operaris s'agrupen en la manufactura, en la qual l'empresari comptava amb la versatilitat del treballador insular, el jornalero que es troba immers estacionalment en tasques agrícoles es pot trobar poques setmanes o mesos després en una fàbrica o en el seu domicili treballant en un teler o amb les eines pròpies del sabater. Els treballadors industrials de "jornada completa" són l'excepció en aquest panorama. S'ha de dir que això provoca un enorme desconeixement sobre la situació real del sector sabater per aquest tipus d'organització laboral. La tasca feta per aquestes persones es duia a terme amb una escassa mecanització. La situació dels treballadors no era del tot satisfactòria, amb escassos drets del treballador.

Els inspectors de treball constaten l'any 1907 que “la industria familiar o a domicilio tiene en Baleares gran importància” i a la memòria de 1908 parla de 1.500 homes que podrien fer feina a casa, però no parla de la feina de les sabateres a casa.

Dins el procés de mecanització, entre 1911 i 1935, més del 80% de la maquinària era auxiliar i servia per a la producció semimanual. La maquinària provenia de la multinacional nord-americana United Shoe Machinery (USMC) i és Inca un dels seus principals nuclis receptors. En una publicació dels anys 30 s'afirma que l'alt nivell de mecanització i perfeccionament de les fàbriques s'ha aconseguit gràcies a aquesta maquinària nord-americana. Però no tots els fabricants podien fer front al pagament d'aquestes màquines, i a Inca a la dècada de 1930 Andreu Ferrer tenia un establiment d'utillatge per a fàbriques de calçat.

Segons dates de les matrícules industrials de 1920 a Inca apareixen 6 fàbriques i 3 artesans, aquestes dades es contradueixen amb altres matrícules industrials que per al mateix any donen 27 sabaters patrons i 484 sabaters obrers. D'altra banda, segons la Cámara de Comercio hi havia 12 empresaris. Quines són les dades reals? Els llistats municipals són incomplets.

Els sous que rebien els treballadors de la zona rural eren més baixos que els que rebien els de Palma, fet que va propiciar moviments de protesta, i a Inca l'any 1916 es va convocar una vaga per demanar una millora de les retribucions. Després de cinc setmanes de vaga els obrers aconseguiren els seus objectius, Mateu Pujadas i quatre fabricants més firmen l'acord.

La gran guerra va estimular les empreses, que no deixaren de produir calçat per a la població civil. De fet, els majors fabricants de l'illa, el mes de gener de 1918, declararen la següent capacitat productiva destinada a satisfer les necessitats dels mercats francesos. La major part són sabates de classe corrent i fines d'home, un 60% cosides a mà i un 40% a màquina.

4.2. Mateu Pujadas, el fabricant de sabates

Mateu Pujadas va entrar en contacte amb el món de la fabricació de sabates al taller artesanal del seu pare. Més endavant va crear la seva pròpia fàbrica l'any 1890. La fàbrica de sabates de Mateu Pujadas es trobava al carrer d'Antoni Fluxà, al costat de casa seva, situada al número 78 del mateix carrer, i comercialitzava sabates amb la marca Sansón. En el logotip de la marca apareix el nom The Sanson Shoe en anglès, junt amb les inicials MP (Mateu Pujadas) dins un cercle i una imatge representant Samsó amb una sabata a la mà. Als peus de la figura hi ha representat l'escut d'Inca.

Mateu Pujadas també era conegut com “en Morey de ses Sabates”, mentre que el seu germà Macià, també sabater i amb fàbrica pròpia, era conegut com “en Morey des Sabatons”.

Detalls de les etiquetes Sansón, en diferents colors, que es col·locaven dins les sabates.

Imatge de la marca sansón, on s'aprecia l'escut d'Inca.

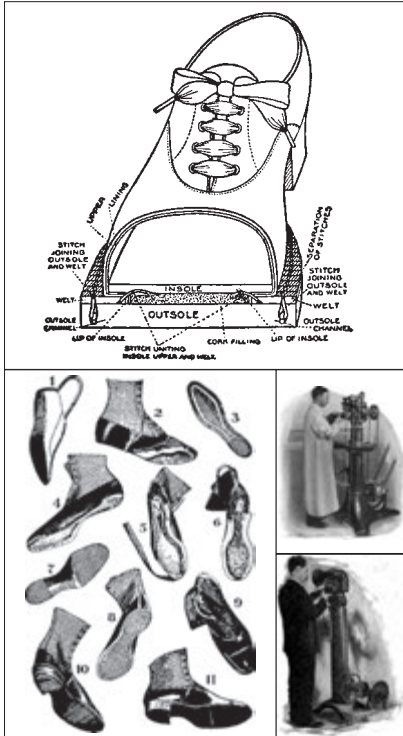
Mateu Pujadas amb un representant català de sabates.

Al començament del segle XX Mateu Pujadas va instal·lar la primera fàbrica de Goodyear a Mallorca. Per aquest motiu va tenir una vaga de sis mesos perquè els obrers van pensar que la seva feina, amb la nova maquinària, s'havia acabat. Quan va poder convèncer-los es van adonar que cada parell de sabates que feien es convertiren en sis, la qual cosa els va permetre començar el proveïment a la Península, ja que abans tan sols se servia al mercat insular. Aquest va ser el principi d'un gran desenvolupament industrial a la ciutat d'Inca.

Algunes xifres que il·lustren la producció de la fàbrica Sansón són les d'obriers (154 el 1919, 130 el 1920 o 114 el 1921) o parells produïts (30.000 el 1918 o 18.000 el 1934, amb la denominació "M. y J. Pujadas", que comercialitzava a Espanya i Marroc).

El muntatge Goodyear consisteix a utilitzar una vira subjecta a la planta a la qual s'aferra o cus el tall. Aquest sistema s'empra fonamentalment en les sabates d'home. La sola es pot posar enganxada, cosida o amb tècnica mixta.

Com a empresari, Mateu Pujadas va destacar per les mesures a favor dels treballadors que es varen dur a terme a la seva fàbrica de sabates. En ella es varen construir quatre cambres de

Descripció de la tècnica Goodyear i màquines utilitzades.

bany, situades al fons del jardí, per al seu ús per part dels treballadors de la fàbrica. En cada un d'ells hi havia un banquet de fusta pintat de blanc, una banyera i un mirall. Els obrers tenien accés, per una petita quantitat, a aquests banys on hi havia aigua calenta i se'ls proporcionava una tovallola. En aquells moments es considerava un luxe i en cap altra fàbrica de la ciutat hi havia aquest servei. També va ser pioner a Inca en la implantació de la jornada laboral de vuit hores.

La fàbrica constava de dues plantes. A la part superior es trobaven les pells i els patronistes. Entre les persones que treballaren a la fàbrica es pot citar Bartomeu Fluxà, com a patronista; Antoni Llobera, Miquel Quetglas Ferrer i Llorenç "Misseta", com a oficinistes; Guillem Truyol, com a tallador; Antoni Figuerola, com a tenyidor; a més de Antoni Celià "es Garrit", Mestre Biel Mesquida, entre altres. Les dones habitualment treballaven de ripuntadores. Entre elles, "ses Llubineres" (Francisca i Catalina), na Magdalena "Moreta"...

Document on apareix la nova denominació M. y J. Pujadas al damunt de la denominació antiga.

L'empresa va passar a denominar-se M. y J. Pujadas, encara que amb aquesta denominació no va existir durant gaire temps.

BIBLIOGRAFIA

- Amat Amer, J. M. *Tecnología del calzado*. Alacant: 1975.
- Armengol, A. i Armengol, J. *La repressió a Inca. La República i la Guerra Civil*. Palma: Perifèrics, 2005.
- Córcoles, J. i Perelló, B. *Antoni Mateu Ferrer 1901-1937. Un batle de la República*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2001.
- Llull, A. *El mallorquinisme polític 1840-1936*, volum II. París: Edicions Catalanes de París, 1975.
- Manera, C. *et alii. Las islas del calzado. Historia económica del sector en Baleares (1200-2000)*. Palma: Edicions Lleonard Muntaner, 2002.
- AA.VV. *Inca, un segle ciutat. 1900-2000*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2000.
- Setmanaris *La Unión, El Republicano i Dijous*.
- Arxiu de la família Capellà-Pujadas.

Testimonis orals:

- Catalina Capellà Pujadas
- Joana Capellà Pujadas
- Josep Albaladejo Pujadas